

„A felrobbantott hidak csonkjai kiállnak a Dunából. Ilyen az életem.”

Nádas Péter új, kétkötetes monstruózus könyve az idei év egyik szenzációja.

78 Deczki Sarolta

A SZABADSÁG TÉBOLYODOTT SZÜKSÉGLETE

Nádas Péter: *Világló részletek I-II.*

A bemutatón a csillárok is lógtak az emberek, és pissenést sem lehetett hallani áprilisban a rekord hosszúságú felolvasás alatt a Katona József Színházban. A kritika és a „művelt nagyközönség” hónapok óta várta, előjegyezte a könyvet, a megjelenés óta pedig ezt

olvassák, erről beszélnek. A könyv recepciójának része a kultusz, valamint az is, hogy nemzetközileg magasán jegyzett íróról van szó, akinek a neve évről évre szerepel a Nobel-díj várományosai között. A könyv megjelenését megelőző fokozott várakozás azonban nem csak az új műnek szólt, hanem a szerzőnek is, hiszen régről tudni lehetett, hogy „a Nádas” memoárt ír. Olyat méghozzá, melyből sok minden világossá válhat az olvasó számára: az ezt megelőző művek egyes részleteire, szereplőire éppúgy fény derülhet, mint magára a szerzőre, írói módszerére, motívumaira, vagyis a *Világló részletek* az életmű kulcsregénye lehet.

S persze, bizonyos értelemben az is lett. Ám annál sokkal több, hiszen a két kötet azok számára is lebilincselő olvasmány lehet, akiknek egyébként a szerző neve nem sokat mond, hiszen az 1942 és 1956 közötti Magyarország krónikája bontakozik ki ezeken a lapokon; hátborzongató, gyomorszorító és lenyűgöző olvasmány. Többen jellemezték már úgy, mint valóságos történelemkönyvet, és ez már csak azért sem túlzás, mert történészek is lektorálták a művet. Ennek a hosszú-hosszú krónikának az origója, eredete azonban egy személy, aki a saját életének az első tizennégy évét meséli el, és ennek a tizennégy évnek a lehető legpontosabb leírásához nélkülözhetetlen bizonyos előzmények, történelmi és családtörténeti összefüggések, későbbi következmények feltárása, amivel ez a kis híján másfél évtized egyszerre jó másfélszáz évnnyire tágul.

A „boldog békeidőkbe” nyúlik vissza a család története, amikor a vásárnap déli harangszóra az egész császári és királyi birodalomban már az asztalon állt az ebéd, mely a forró húslevessel kezdődött. Ettől eltérés nem lehetett. Az elbeszélő leírja, milyen következményekkel járt, ha a húsleves mégsem volt forró: a család ura hirtelen haragjában mindenestül kivágta az egésztest az ablakon – ahogyan ez az ő családjában is megesett olykor. Szép,

békebeli történet ez, mint ahogyan a család két képviselő tagjának, Mezei Mórnak és Mezei Ernőnek a története, akik ugyan két különböző párt színeiben ültek a parlamenti patkóban, ám a családi asztalnál együtt ették ama bizonyos forró húslevest. A súlyosan beszédhibás Ernő egykor gyönyörű beszédet intézett az igazságügy-miniszterhez, mely a tiszsaesz-lári vérvádra irányuló vizsgálat közben felmerülő visszásságokat sorolta fel. A két férfi (az elbeszélő apai dédapja és annak öccse) a „racionális progresszió” jelképévé vált a családban: „tevékenységük lett a kívánatos progresszió, azaz a modernizáció zsinórmértéke a családban; a szabadelvűség, a függetlenségi eszme, az aufklérizmus, az ismeretek mennyisége és főleg kényesen ellenőrzött minősége, az elfogulatlan megfigyelés, a deskriptív tudomásulvétel, a tudományosság, az enciklopédizmus, a precízió, nem a kiváltság, az nem, hanem a személyes érdem, a jellemesség, a tartás, és nem a hierarchia”.

Az egész felvilágosult, racionális gondolkodású és életvezetésű, progresszív családban az anyai nagymama képviselte az archaikus életmódot és gondolkodást, a törzsi, babonás szellemet. A kritikusok nagyszabású figuraként emlegetik az édesanyával együtt, Radnóti Sándor „hatalmas nőalakokként” jellemzi őket¹. A nagymama, Nussbaum Cecília portréját Földényi F. László is az életmű humorban leggazdagabb darabjaként emlegeti; a „tirádák, a szitkozódások, a fogadkozások és a rögzültségek mentén egy, a magyar irodalomban páratlanul pasztikus alak bontakozik ki. E gyűlöletes, mégis ellenállhatatlan öregasszony mögött fölsejlik egy egész világ, Galícia és az archaikus múlt, amely a generációjával örökre eltűnt a föld felszínéről.”² Az elbeszélő azt írja róla, hogy ő volt az a piciny kapocs, melyen a család ünnepelt, világa a mitikus és irracionális világgal érintkezett, és ezek nem voltak összebékíthetők.

A nagymama generációja után azonban eltűnt egy másik is, a szülőké. Fájdalmas és szívszorító a sorsuk; a kitartásuk, bátorságuk, hűségük, mellyel az illegalitásban is kitartottak a párt mellett, és az ostrom alatt is aktívak voltak. Az apát elfogták, és megkínózták, az anya pedig sokszor élete kockáztatásával mentett embereket, vagy hajtott végre küldetést. Igazi, nagyszerű hősök voltak – hangozzék ez bármennyire patetikusan. A háború után mindketten fontos állami funkciókat kaptak, és a hatalom közeléből kellett végignézniük, mivé fajul az eszme, melynek feláldozták magukat. Hogyan sokasodnak a koncepciók perек, söprik le a padlásokat, hogyan várnak el áldozatot az emberektől és hogyan él mindeközben a pártarisztokrácia. Köztük persze ők is, hiszen jövedelmük messze meghaladta az átlagot, és szolgálati autó ment a gyerekekért az iskolába. Egész életüket a világ jobbításának szentelték, vállalva az üldöztetést, a veszélyt, a magánélet alárendelését a

közért folytatott munkának; „személyes önzetlenségükre bízva éltek le egy fél évszázadot, de összeomlásukban vagy életük végén be kellett látniuk, hogy önfeladásuknak és önzetlenségüknek az égvilágon semmi értelme nem volt, s utólagos haszna sem lesz senkire nézve.”

80 Mindkét szülő fiatalon hunyt el, az édesanya mellrákban, az édesapa pedig erre három évre öngyilkos lett. Több kritikus is kiemelte azt a jelenetet, amikor az anya utolsó erejével szervezi meg a május elsejei felvonulást, magával cipelve a kis Pétert is. A menet végén pedig, amikor a potentátok már készülődtek hazafelé, az asszony hisztérikus örömmel kezdte el kiabálni, hogy „éljenrákosi, éljenapárt”. A kiváló szervező, energikus és önfeláldozó asszonyról azt írja az elbeszélő, hogy igazi botrányhős, anarchista volt, aki nem hagyta szó nélkül, ha igazságtalanságot tapasztalt, még Rákosi elvtárrsal is elkezdett kiabálni, amikor az felvetette az abortusz tiltásának a lehetőségét, hiszen semmilyen népjóléti intézkedés nem előzte meg a törvényt. Emlékezetes az a jelenet is, melyben a hetedik vagy nyolcadik születésnapján azt kéri a kis Péter, hogy édesanyja vegye fel valamelyik szép ruháját, a kígyóbőr cipőjét és a gyöngyeit. Az anya ugyanis a kommunista, mozgalmár nők szokása szerint slamposan öltözködött, lapos sarkú cipőkben járt, elhagyta a fűzőt és a harisnyakötőt, egyáltalán nem törődött a kinézetével, s a kisfiú szégyenkezett amiatt, hogy „ilyen lompos vén csataló legyen az én anyám”. Talán ez volt az utolsó olyan generáció, amelyik bátran és önfeláldozóan képes volt egy eszméért élni – az utánuk következőknek már meg kellett tapasztalniuk, hogy minden eszme képes eltorzulni.

Rajtuk kívül a család és a közvetlen ismeretségi kör tagjairól, valamint az ő történetükről is részletes leírásokat olvashatunk, abban a sorrendben, ahogyan az elbeszélőnek az eszébe jutnak. Nincs más logika az egymást követő történetek között, mint az esetlegesség, a spontán asszociációk egymásutánja, az időrend ide-oda csapong, évszázadok között ugrál az elbeszélő, hol ebbe kap bele, hol pedig amabba, sokszor minden átmenet nélkül váltva egyik történetről a másikra. Ám szép lassan az idő minden zuga betöltődik, összesűrűsödik az „anyag”, és egyszer csak más minőséggé válik: érzéki, hús-vér jelenné. Zelei Dávid hívta fel a figyelmet az *ÉS*-kvartettben a regény erőteljes érzéki karakterére: „Nádas az érzékeit legjobban használó író a magyar irodalomban. Ahogy a történelmi szagokat, zajokat érzékeli az orrával, a fülével. Ahogy a német utászok által felrobbantott Margit híd leszakadásának zajairól ír. Vagy a fertelmes bűzökről az internáló tábor barakkjaiban.”³ Érzettömegek mozgása ez a két kötet, pontosabban az a mozgás, ahogyan az elbeszélő világészlelésének horizontja és iránya változik, egyik korról a másikra, egyik világról a másikra. Az események szerves részét alkotják a helyszínek, a hangok, a fények, a szagok, a hangulatok és érzelmek, egyszerre terjednek a történetek térben és időben, külön univerzumot hozva

létre, külön világot, mely sok-sok apró részből áll össze. „Én is az észleléseimre támaszkodom minden leírással. Nincsen más. Hangokra, illatokra. Ez a közös nevező az emberek között.”

Ezek az apró részek mégis világot alkotnak. Világlanak, ha fény éri őket, ha centiről centire feltárják őket, és maguk is egy-egy kis világ. S nem csak világ, hanem élet; életvilág. Lenyűgöző a megannyi apró kép, részlet, melyek mind-mind világlanak a maguk módján. Például a Dunába omlott Margit híd képe a „legfényesebb, tudatlanságom sötétjéből ragyog ki”, melyhez számos érzet, benyomás csatlakozik; színek, hangok, a látvány, és ehhez rögvest az apa magyarázatai a hídépítésről, majd ehhez „kifejezetten meleg tónusú, közeli érzetként társul Gerő személye”. Arról a Gerő Ernőről van szó, akiről az átlagolvasónak éppenséggel nem meleg tónusú érzetek jutnak az eszébe, és egyáltalán, hogyan lehet egy érzetnek meleg tónusa? Hasonló szinesztéziák újra és újra felbukkannak a könyvben, mint például ezek: „fagyott ragyogás”, „az ember hullájának illata bizony anyag”, „komor hangkuliszsa”, „odvas bűzők”. A tapasztalás forrása érhető itt tetten, az a „vad észlelés”, melyben „spontán szinesztézia kapcsolja egymáshoz a különböző érzékszervekhez tartozó adatokat. A test egysége ilyenkor nem fogalmi egység, hanem az érzetek szabad átfolyása, egymásba olvadása révén megvalósuló egység.”⁴ A test és a világ a vad észlelésben kiazmust alkot, az így létrejövő közös elem pedig nem más, mint a világ húsa Merleau-Ponty szerint. A minden fogalmi megmunkálás előtti, vad észlelés ebben a kiazmusban történik, és úgy tűnik számomra, hogy a memoár is ezt a kiazmust, ezt a fogalmi megmunkálás előtti, vad észlelés által megtapasztalt húst akarja felmutatni, ezt az életvilágot.

S az olvasónak is nehéz ezen a világon kívül maradni. Ennek a könyvnek a befogadása nemcsak intellektuális, hanem érzéki élmény és tapasztalat. Nem hagyja érintetlenül az olvasót, bevonzza, behúzza ez a világ, kilódtítja a saját jelenéből, és valahogyan részesévé teszi a saját időutazásának. Ám nem oly módon, ahogyan egy kalandregényben izgulunk együtt a hőssel, és nem is kukkoló módjára. Hanem valahogyan úgy, hogy az idő sok-sok apró rezdülése, a nagy események, fordulatok sodra, a megannyi mikrofelvétel valahogyan személyes élménnyé válik: a történelem, a traumáink, a hagyományaink által a mi történetünk is, a mi családragényünk is, hiszen a memoár azokat az időket idézi meg, melyekben a mostani generációk sorsa formálódott, melyek által azok lettünk, akik most vagyunk. Ki így, ki úgy, ki az egyik, ki a másik oldalon sodródott az idővel, de mindannyian ebben a történelemben, ebben a sorsban vergődünk. Földényi remek megfigyelése, hogy a „személyesnek és a személyen túlinak a paradox ötvözete ez a könyv”,⁵

s ez alighanem a befogadásra is érvényes, hiszen az olvasó a személyes felé empátiával fordul, a személyen túli felé intellektuális kíváncsisággal, s mindkettőnek része van a felismerés esztétikai élményében.

82 Arisztotelész azt írja, hogy a nézőnek a felismerés örömet és gyönyörűséget okoz, amikor megállapítja, „hogymicsoda, hogymicsoda, és valami éppen ez, és nem más”⁶. A felismerés vagy ráismerés jelen esetben is fontos szerepet játszik az esztétikai élmény kialakulásában, ám nem örömről vagy gyönyörűségről van szó (bár áttételesen talán arról is), hanem belátásról, tapasztalatról, annak a belátásáról, hogy a könyvben megélevedő történelem a mi közös, tizenkilencedik-huszedik századi történelmünk, „éppen ez, és nem más”. A könyvben szereplő utcák Budapest utcái, a Svábhegy az Svábhegy, a Péterfy Sándor utca az Péterfy Sándor utca, a Duna az Duna – és nem más. A mi városunk, a mi történetünk. Magához húz, magába ölel az emlékezés folyama, csak hogy a felismerés itt tényleg nem (csak) örömet okoz, hanem fájdalmat. Vagy legalábbis fájdalmat is. A kritikusok bevallják, hogy megkönnyeztek bizonyos jeleneteket – csatlakozom hozzájuk. Katartikus tapasztalat végigolvasni ezt az 1200 oldalt, s amennyire rálátásom van, más olvasók is hasonló élményekről számoltak be.

A katarzis: megtisztulás. Talán a megtisztulás vágyának az eredménye ez a memoár is, annak a váagnak, hogy az elbeszélő a sok-sok determináción túl rátaláljon önnön énjére, méghozzá önnön szabad énjére. Nádas Péter ezekkel a szavakkal fejezte be egy interjút, melyet Károlyi Csaba készített vele a *Világló részletek* apropóján: „az énben ugyanis igen kevés az én-anyag. Némi ügyességgel kicsapatható, leszűrhető, megmérhető. E kevés nélkül senki nincsen el. Kollektivizmus van, kommunizmus van, faszizmus van, önkényuralom van nélküle. Ez a kicsi én nem tűri, hogy a szabadságában gátolják. Ez a kicsi én szabad.”⁷ Ha jól értem, azt állítják ezek a mondatok, hogy az, amit általában énnek hívunk, csupán nyomokban tartalmaz valójában ént, a többit a szokások, hagyományok, biológiai meghatározottságok teszik ki; vagyis mindazok a személyiséget formáló tényezők, melyekre az énnek meglehetősen kicsi nem csupán a befolyása, de általában a rálátása is. Ha mindezen determinációkat feltárjuk, „kicsapatjuk”, akkor, és csakis akkor áll előttünk a valódi, a szabad én. Lehet – és meglátásom szerint kell is – vitatkozni ezzel az antropológiai alapállással, ám mindenképpen segítséget nyújt a memoár megértéséhez és értelmezéséhez. Mint ahogyan az is, hogy a szerző már többször beszélt a nyilvánosság előtt arról, hogy fiatal korában jungiánus analízisnek vetette alá saját magát, és rendkívül erős volt benne az önelemzés késztetése. Vagyis feltételezhetően már évtizedek óta dolgozott ezen az „anyagon”, ezen a felfoghatatlan mennyiségű életanyagon, majd a memoár írása során ezt az emlékezeti, analitikus és terápiás munkát történeti kutatásokkal egészítette ki. Az elkészült mű felől nézve pedig

mintha mindezen műveletek nem lennének mások, mint a „kicsapatás”, a „lezárítás” munkálatai, melyek végeredményeképpen végre saját magával, saját, immár szabad énjével találkozik a szerző.

Azzal a nyers, tiszta énnel, mely visszatér az érzékelés fogalom előtti tartományába, ahol a nyelv még nem kezdte el megmunkálni a személyiséget. Ahogyan a regényben olvashatjuk: „nem én tettem magamévá a szavakat, az információkat, az emóciókat vagy a jelenségeket, hanem a szavak és a jelenségek sodortak magukkal engem. Bekerítettek, lenyeltek. Felszívódtam bennük, engedtem nekik, bármelyiknek engedtem, bármikor bekebeleztek, s így hatoltak el a felfogásomig. Ha lett volna, ha van is, ezekben a pillanatokban elveszítettem tőlük az éneket.” Az érvessztés a nyelvnek való kitétséggel kezdődik, mely előtt a dolog természete okán védtelen az ember. Az elbeszélő pedig ezt az elveszett ént akarja ismét fellelni, méghozzá paradox módon éppen a nyelv segítségével. A „nyelvbe vetett bizalom megrendülése” számára korántsem csupán untig ismételt szólam, hanem alapvető élettapasztalat, melyre már egészen kicsi gyerekként szert tett.

Hiszen már gyerekfejjel botrányosnak talált egy-egy szót, kifejezést és alkalmazási területeiket, és számos olyan rész van a memoárban, melyekben a gyerek a nyelv természetén és használatán töpreng. Nem érti, hogyan és miért használnak bizonyos szavakat, és mi ezen szavak kapcsolata a megnevezett dologgal. Például abban a jelenetben, melyben Németh Rózsival elmennek az anyatejgyűjtő álmásra, s megtudja, hogy az anyák lefejik a tejet, ha több van nekik, mint amennyire szükség van. Az elbeszélő azt írja: „sokkolt a szó, súlyos kijelentést tartalmazott”, mégpedig azért, mert a „fejés” szóban összevonódni érezte az állatit és az emberit, hiszen eddig csak a tehennel kapcsolatban hallotta. A humán és az animális került egymáshoz vésszesen, az elbeszélő számára fenyegetően közel, ez pedig olyan mély rémülettel töltötte el, hogy el is ájult.

Nagyanyja, Nussbaum Cecília nyelvhasználata okozott még komoly gondokat a világgal ismerkedő gyerekeknek, mert a család és az idős hölgy nyelvhasználata közötti konfliktus két különböző világ konfliktusa is volt egyben. „Értettem a nyelvet, hogy ne értettem volna, hogy a sparhelt a tűzhelyet jelenti, a rerni a sütot jelenti, a tészta a süteményt jelenti, a buksza a pénztárcát jelenti, amitől a dolog lényegét még mindig nem értettem. Nem értettem, hogy miért kell mindent másként megneveznie, és miért kell mindezt még szenvedélyes jelzőkkel illetnie.” Az elbeszélő leírja még, hogy „az értelemalkotás családi rendjét gyorsabban magamévá tettem, mint az egyes szavak általánosan vagy speciálisan használatos értelmét, s bizonyára úgy képzeltem, hogy a világon ez az egyetlen értelemalkotási rend”. Ám ennek a

primer értelemalkotási rendnek az érvényét aztán megkérdőjelezte a nagymama a maga saját nyelvhasználatával és az ahhoz rendelt, törzsi, archaikus világgal, neki pedig „valahogyan egyensúlyban kellett tartanom a megismert világokat, ami nem volt egyszerű, mert nem fedték egymást se nyel-
84 vileg, se emocionálisan, se szerkezetükben, és még csak nem is lehetett őket a saját rendszerük szerint egyenrangúsítani”. Emlékezetesek hosszas eszmefuttatásai a „becsínált levesről”, melyet azért nem tud elhelyezni és egyáltalán elképzelni a maga világában – egyébként nagyon is logikusan –, mert a „becsínál” szóról neki is az jut eszébe, ami egyébként mindenki másnak, és ezt sehogyan sem tudja a leves képzetével összeegyeztetni.

A szótárak és értelemalkotási rendek feszültsége komoly intellektuális munkát jelentett a fiúnak, így alakult ki benne alapvető kétely a nyelvvel, valamint a nyelv által közvetített hagyománnyal, szokásokkal kapcsolatban, „tulajdonképpen a mai napig kemény küzdelmet folytatok olyan szavak megértéséért, amelyeket mások gondtalanul használnak” – írja. S talán ezért az önkínzó analízis, önfeltárás, az önmagán végzett munka, hogy az elbeszélő megtisztítsa magát a nyelv hordalékától, s talán ebben az alapvető, az egész emberi-társadalmi létezését illető szkepszisben lelhető fel annak a „tébolyodott szabadság-szükségletnek” a gyökere, mely minden nyelvi formulán és értelmi szerkezeten túl a minden determinációtól megszabadult, kicsi énnel a megtalálására törekszik.

Talán ezek fényében is furcsának tűnik a könyv egyik folyton visszatérő fordulata, melyben az elbeszélő többször annak a Radnóti Sándor által szilénoszi bölcsességnek⁸ nevezett vágyának ad hangot, hogy legjobb lett volna meg sem születnie.⁹ Ahogyan egy helyütt írja az elbeszélő: „egy születésétől fogva értelmetlen életet nem lehet elhibázni”. Ne keverjük ezt össze a halál-vágygal, teljesen másfajta pszichés konstelláció eredménye a kettő. Az olvasó számára elsősre az az ellentmondás tűnik szembe, mely a páratlanul gazdag életút, életmű és a nemlét vágya között feszül, s önző módon rögvést arra gondol, hogy ha a szerző nem született volna meg, ő nem olvashatná a műveit. Aztán pedig az a történések által sűrűn emlegetett mondás jut eszébe, hogy a történelemben nincsen „ha”. Ami van, és ami megtörtént, az szükségszerű. Ennek a szükségszerűségnek a kétségbe vonása pedig pont attól az elbeszélőtől tűnik roppant meglepőnek, aki óriási munkával, nyomozással és szenvedéllyel írta meg ezt a lenyűgöző történetet. A nemlét vágya tökéletesen illogikus, botrányos ebben a kontextusban.

Elbeszélői hübrisz, provokáció ez a gesztus, legalábbis annak tűnik elsősre. Csakhogy olyan elbeszélővel van dolgunk, aki egyáltalán nem ragaszkodik a dolgok és a történetek szigorúan következetes, logikus rendjéhez, sőt, hosszabb eszmefuttatásba is bocsátkozik az ellentmondások természetéről:

„uramisten, hát ellentmondásos az állításom. Na, és akkor mi van. [...] A világ olyan, amilyen.” Ez a nyeglén odavetett „na, és akkor mi van” jelzi, hogy az elbeszélő mennyire tartja fontosnak a világ és a világról tett állítások ellentmondás-mentességét: semennyire. Az ellentmondások kizárásának akarása is hübrisz, a dolgok bonyolultságának az eltagadása és erőszakos hozzáigazítása a logika szép rendjéhez. Az egymásba kavargó életek, sorsok és történetek azonban sehogyan sem rendezhetők semmilyen logikus rendszerbe. Az elbeszélő számára ez nem intellektuális belátás, hanem zsigeri élmény, tapasztalat, mert – ahogyan írja – gyerekkorától kezdve dührohamot kapott, ha a normatív gondolkodás érveivel találkozott, és „konok belső ellenállás” alakult ki benne a modernista világgép eme hübriszével szemben.

De gondolhatunk arra is, hogy amikor az elbeszélő a szülők sorsán, hiábavaló önfeláldozásán töpreng, ebből is az élet eredendő értelmetlensége adódhat következtetésként, ahogyan fentebb is idéztem. Amit aztán, végiggondolva a memoár egészét, az élet eredendő értelmetlenségének tézisévé általánosíthatunk – legalábbis nem nehéz erre a belátásra jutnunk. Talán annak a szédületnek, amit az olvasó megtapasztal, pontosan ebben a felismerésben rejlik az oka: ahogyan vannak a dolgok, éppen úgy, és nem másként, ahogyan egymásra hajigálva, torlódva, egymásba belenyúlva, egymást determinálva – mindebben nincs semmi, de semmi értelem. Semmi logika, és semmi összefüggés. Hacsak nem akarunk a modernista világgép normatív gondolkodásának megfelelően mindenáron értelmet vinni bele, mert máshogy nem élhetünk, nem bírjuk elviselni a létezést. Heidegger *Lét és idője* juthat eszünkbe, mely szintén szavak és jelentések segítségével próbált rámutatni arra, hogy véges, időbeli létezőként a lét értelmére irányuló kérdés végül az értelemnélküliség szakadékához vezet. S ahogyan a heideggeri főmű teoretikusan, Nádas könyve történetileg, faktikusan mutatja fel ezt a szakadékot, ezt a meghaladhatatlan semmisséget, szavak és jelentések segítségével araszolva a szakadék széléig.

A kritikusok néhány zavaró momentumra is felhívták a figyelmet, melyek között az egyik legszembeötlőbb az, amikor az elbeszélő arra utal, hogy valamit csak később, akár évtizedek múltán értett meg. Egyetértek Radnóti Sándorral, aki szerint „már-már modorosnak” nevezhető ez a „tikk”, melynek magyarázata talán abban rejlik, hogy a harminc évvel később, a hosszas önanalízisek után történő megértés a „nem-értés megértése”.¹⁰ Hasonló problémát jelent az autizmus túlhangsúlyozása, holott a szövegből világosan kiderül, hogy a szerző egyáltalán nem autista, legalábbis nem a terminus klinikai értelmében, legfeljebb a szó pongyola, hétköznapi használata szerint – de a szerint a népesség jókora része autista. A legnagyobb probléma azonban

a rossz mondatokkal van, melyek esetében nem egyértelmű, hogy direkt ilyenek, vagy a szerkesztő nem járt el elég gondosan. Szóismétlések, elütések, nehezen értelmezhető megfogalmazások maradtak a szövegben, melyek ugyan nem rontják le a könyvet, de jobb lett volna kigyomlálni őket.

86 De mindez semmit nem von le abból, hogy a *Világló részletek* a kortárs magyar irodalom egyik csúcsteljesítménye. Olyan olvasmányélmény, melyben ritkán van része az olvasónak, és az ember valósággal sajnálja, ha a két kötet végére ér. Tömény, sűrű világ ez, nehezen ereszti olvasóját, aki, ha mégis kilép, mert muszáj kilépnie ebből a közegből, akkor egy ideig partra vetett halnak érzi magát, és nehezen igazodik el az idő regiszterei között. Vagy tán már nem is tartja fontosnak, hogy eligazodjon. Az egész embert, testét-lelkét-intellektusát igénybe vevő esemény ennek a könyvnek a befogadása. Megrendítő, felkavaró, és mégis valamilyen derűvel, bizonyossággal ajándékozza meg az embert, annak a tautológiának az egykedvű derűjével, hogy „ez a valami éppen ez, és nem más”. S ettől a belátástól valóban nem áll távol Szilénosz bölcsessége. (*Jelenkor, Bp. 2017*)

¹ RADNÓTI Sándor, *Szilénoszi emlékiratok*, Jelenkor, 2017. július–augusztus, 887.

² FÖLDÉNYI F. László, *Rejtélyes ösvények*, Élet és Irodalom, 2017. április 28.

³ ÉS-kvartett – Nadas Péter Világló részletek című memoárjáról, Élet és Irodalom, 2017. június 9.

⁴ SZABÓ Zsigmond, *A keletkezés ontológiája*, Bp., L'Harmattan, 2005, 37.

⁵ FÖLDÉNYI, *i. m.*

⁶ ARISZTOTELÉSZ, *Poétika*, ford. SARKADY János, Bp., Kossuth, 1997. 11.

⁷ KÁROLYI Csaba, *Ez a kicsi én nem tűri, hogy a szabadságában gátolják. Beszélgetés Nadas Péterrel*, Élet és Irodalom, 2017. április 13.

⁸ „Midász királyról járja a régi monda, hogy hosszú időn át úzte az erdőn a bölcs Szilénoszt, Dionüszosz kísérőjét anélkül, hogy elfoghatta volna. Mikor végre kézre kerítette, megkérdezte őt a király, mi a legjobb és a legelőnyösebb az embernek. Makacsul hallgat, és meg sem moccan a démon; ám a király nem enged, míg végül Szilénosz harsány nevetésben tör ki, és így szól: »Nyomorúságos egy napig élő, a gond és a véletlen gyermeke, minek kényszerítesz arra, hogy megmondjam neked azt, amit nem hallanod volna a legüdvösebb? A legjobbat te el nem érheted: a legjobb neked meg nem születni, nem lenni, semminek lenni. A másodsorban legjobb azonban neked – mielőbb meghalni.» Friedrich NIETZSCHE, *A tragédia születése*, ford. KERTÉSZ Imre, Bp., Európa, 1986, 37–38.

⁹ Ld. RADNÓTI, *i. m.*, 889.

¹⁰ RADNÓTI, *i. m.*, 888–889.

